

Dr. Laborcz László /rendőrőrnagy, Belügyminiszterium/

k o r r e f e r á t u m a

Tisztelt Közgyűlés! Tisztelt Elnökség!

Az előadás kapcsán a gondatlan bűncselekmények ügyeiben folytatott büntető eljárások gyakorlati tapasztalataiból merítve szeretnék néhány kérdéstről szót ejteni.

Hazánkban az évente ismertté vált bűncselekmények számának csupán néhány százaléka a gondatlanul megvalósított jogsértés. A viszonylag kevés számú gondatlan bűncselekményen belül azonban rendkívül eltérő, szerteágazó kriminológiai sajátosságokat figyelhetünk meg. Néhány példát kiragadva érzékelhetjük, hogy az emberölés, a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés, a közveszély okozás, a hamis vád, az árdrágítás, vagy a rongálás gondatlan alakzatainak elkövetési magatartásai, az elkövetők aktuális pszichikai állapota, műveltségi, kulturális színvonala mennyire más- és más. Ilyen körülmények között igen nehéz a széleskörű változatosságot mutató büntetőjogi kategória általános érvényű gyakorlati tapasztalatait összegezni, illetve feltárni.

Tekintettel a bevezető gondolatokra, valamint arra, hogy tapasztalataim is ilyen irányúak, leszűkítem a kérdéskört. Elsősorban a baleseti, ezen belül az üzemi baleseti jellegű cselekményekkel kívánok foglalkozni.

I.

Az elmúlt öt évben az üzemi balesetek száma évenként 110 és 120 ezer között mozgott, ezen belül a halálos kimenetelűek száma évente 550 és 600 között volt, mindkettő enyhén csökkenő gyakoriságot mutat, de az abszolút számot tekintve igen magas. Az üzemi balesetekkel okozott kár és azok vonzatai pontosan nem mutatha-

tók ki, de óvatos becslések szerint is milliárdos nagyságrendet képviselnek. Ugyanebben az időszakban évente átlagosan 11 és fél ezer tüzeset történt, a gyakoriságuk emelkedő tendenciájú. Tüzeset kapcsán évente több mint 100 ember veszt el az életét, a halálesetek száma növekszik. Az okozott kár több mint kétszeresére emelkedett, 1985-ben a tüzkár 661.198.000.- Ft volt. A tűz által elpusztított vagyon értéke a legmagasabb 1984-ben volt, amikor 832.821.000.- Ft kár keletkezett.

Ismeretes, hogy évente Magyarországon 5-6.000 gondatlan bűncselekményt regisztrálunk. Ezekből elenyészően kevés azoknak a száma, amelyek tüzesetekkel, robbanásokkal, haváriákkal, üzemi balesetekkel összefüggésben valósulnak meg, arányuk az ismertté vált bűncselekmények tükrében néhány tized százalék.

A kriminálstatisztika rendelkezésre álló adataival a tárgykörünkbe tartozó és értékelhető adatokat pontosítani igen nehéz. Az egységes rendőrségi és ügyészségi bünygyi statisztika ugyanis nem végez teljeskörű megfigyelést az egyes bűncselekményekkel kapcsolatban. Így az elkövetőkre vonatkozó, jelen témánkban releváns, a kriminálszociológia és a kapcsolódó problémakörében tárgyalható adatok kiválogatása bűncselekményként akadályba ütközik. Például a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés nem "kiemelt bűncselekmény", ennek következtében az adatgyűjtés e bűncselekményre vonatkozóan is szűkebb.

Felhasználva a más szakmai statisztikai megfigyelések néhány jellemző adatát is, hasznos következtetéseket lehet levonni.

Először azt kell kiemelnem, hogy a tüzesetekkel, rongálásokkal összefüggő gondatlan bűncselekmények társadalmi veszélyessége nem az előfordulásuk gyakoriságában, hanem a veszélyeztetett emberéletekben, testi épségben, illetve az okozott kár nagyságában rejlik.

Emellett az életet veszélyeztető, esetleg tömegszerencsétlenséget okozó, vagy különösen nagy kárral járó, bűncselekményt megvalósító

balesetek kapcsán mindig számolnunk kell - érthetően - a fokozott társadalmi reagálással, érdeklődéssel, esetenként nyugtalansággal.

Szükséges továbbá annak a megállapítása is, hogy a tárgyalt gondatlan bűncselekmények körét az idézett tüzesetekről, balesetekről minimális különbségek - szakmai, foglalkozási előírások, illetve a törvények megfogalmazása - választják el. Ebből okszerűen következik, hogy témánk tárgyalása során nem elegendő csupán a regisztrált bűncselekményi kör elkövetőivel, illetve körülményeivel foglalkoznunk. Elenegedhetetlen, hogy figyelembe vegyük a bűncselekmények esetleges terhét magukban hordozó, úgy az egyén, mint a társadalom számára káros, egyéb deviáns magatartásokat is, amelyek büntetőjogilag nem értékelhetők.

II.

Az ügyészi, illetve rendőri szervek a gondatlan bűncselekmények nyomozása mellett a rendkívüli haláleseteket, baleseteket, szerencsétlenségeket, tüzeseteket rendszeresen vizsgálják államigazgatási eljárás keretében. Az utóbbi eljárásoknak számunkra hasznosítható statisztikai feldolgozása nincs. Tapasztalataimat a feldolgozott, valamint a célvizsgálatok keretében megismert ügyekből szűrtem le.

Az alanyok néhány sajátossága:

A tüzokozással összefüggő cselekmények, illetve az üzemi balesetek előidézőinek életkora két vonatkozásban érdemel említést. Az előbbi esetében megfigyelhető, hogy a tüzokozással elkövetett rongálások, közveszélyokozások elkövetői között az elmúlt öt évben igen nagy arányban volt gyermekkorú. A fiatalok aránya szintén magasabb, mint általában más bűncselekmények vonatkozásában. Ebben jelentős szerepet játszik az a tényező, hogy rendkívül sok gyermek van napközben szülői, illetve iskolai vagy más felügyelet nélkül. A gyermekek és fiatalok nem rendelkeznek kellő tapasztalatokkal, egyre kevesebb alkalmuk van a civilizáció és a technika fejlődésével

arra, hogy felügyelet mellett meggyőződhetnek a pusztító energiák veszélyességéről. Nem tudják felmérni a cselekményeikben rejlő veszélyeket, vagy túlbecsülik képességeiket.

Az üzemi balesetek vonatkozásában - érthetően - a munkaképes korú lakosság az érintett, ezen belül is a "középkorú" réteg, akik a legnehezebb, és általában a legveszélyesebb munkát végzik.

Az üzemi balesetek és tüzesetek leggyakrabban az ipar, illetve mezőgazdaság területén fordulnak elő, ebből következően az ilyen eseményekkel kapcsolatos gondatlan bűncselekmények is a népgazdasági ágazatok területére esnek. Ezen belül igen veszélyeztetett a bányászat, a magasépítés, textilipar, élelmiszeripar, valamint az állatgondozás és a mezőgazdasági gépkezelés területe.

Az emberi életet, testi épséget veszélyeztető, kárt okozó események előidézői, illetve a baleseti jellegű bűncselekmények elkövetői elsősorban a szak-, betanított-, vagy segédmunkás munkakörből kerülnek ki.

A balesetekkel és az ezekhez kapcsolódó bűncselekményekkel leginkább érintett népgazdasági ágazatok, valamint munkakörök tükrében feltétlen szükséges megemlíteni az ott dolgozó személyek iskolázottságát, annak minőségét, kulturáltságát, neveltségét, az egyénekben kialakult értékrend különbözőségét és azt, hogy ezek mennyiben felelnek meg a társadalmi elvárásoknak.

Magyarországon viszonylag magas az olyan gyermekek száma, akik az általános iskolát nem, vagy igen gyenge eredménnyel végzik el. Ebből következik, hogy sok felnövő és az életbe kilépő, azaz munkát vállaló fiatal nincs tisztában az alapvető fizikai, kémiai, technikai kölcsönhatások lefolyásával, eredményével, veszélyeivel.

Ezek között megtalálhatók az úgynevezett hátrányos, vagy többszörösen hátrányos helyzetű gyermekek is. Ez a körülmény az iskolai és családi nevelés, valamint az ezzel összefüggésben lévő egyénenként kialakult értékrendek hiányosságait, eltulodásait sejteti.

Meg kell állapítani azt is, hogy az ismereteket nehezen elsajátító személyek balesetvédelmi oktatása eleve megkérdőjelezhető eredménnyel jár, ehhez kapcsolódik az oktatások színvonalának, teljességének, esetenként formálisságának - általánosságban - a minőségének a problémái.

Összevetve a felsorolt tényezőket, adódik a következtetés: a balesetek és az azokkal kapcsolatos gondatlan bűncselekmények bizonyos oksági tényezőjének kell értékelnünk az okozó, illetve a sértett felek életmódját, képzettségét, munkakörét. A balesetekkel leginkább érintett népgazdasági alágazatok és munkakörök dolgozóinak, valamint ezek utánpótlásának kérdése több, másféle szociológiai problémát is felvet, amivel itt bővebben nem tudunk foglalkozni.

A tűzokozással, munkabalesettel összefüggő gondatlan bűncselekmények elkövetői általában büntetlen előéletűek, büntetett személy csak elvétve található közöttük. Erről az elkövetői köréről tehát azt kell megállapítani, hogy vonatkozásokban tipikus a büntetlen előélet.

Óhatatlan, hogy a balesetekkel összefüggő gondatlan bűncselekmények kapcsán - inkább csak példálózva - néhány más jellegű társadalmi-gazdasági tényezőt fel ne vessünk.

A gazdálkodás tekintetében mutatkozó ellentmondások nemegyszer magában hordozzák a balesetek veszélyét. A népgazdaság különböző területein igen gyakoriak a raktározási hiányosságok. Ennek következtében rendszeres a túlszűfolttság, szakszerűtlenség, ami előidézője lehet a tűzeseteknek, robbanásoknak, vagy más, az anyagmozgatással, továbbítással összefüggő baleseteknek. Felvetődnek ezzel kapcsolatban anyagi és szervezési kérdések. Jelenleg inkább a második területen lehetne jelentősen előrelépni.

Közismert a szénbányászat korábbi visszafejlesztése, majd újraélesztése. Szükségszerűen olyan bányákat is művelnek, amelyek fokozottan sújtólégveszélyes, fokozottan porrobbanásveszélyes, fokozottan tűzveszélyes minőségű bányászati üzemek. Ezek között van olyan is, ahol a többféle minőség egyaránt megtalálható. Helyenként ezzel

párosul az alacsony gépesítési színvonal. Hozzá kell tenni, hogy sok helyen a természeti adottságok miatt erre nincs is lehetőség. Nyilvánvaló, hogy e körülmények is számtalan veszélyhelyzetet hordoznak magukban, ami csak jólképzett dolgozókkal és körültekintő munkavégzéssel lenne elkerülhető.

Az ember-gép kapcsolat külön említést érdemel. E viszony fő tartalmát tekintve növeli a termelékenységet, könnyíti a nehéz fizikai munkát. Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy az egyre bonyolultabb technika magasabb szakképzettséget és mind fegyelmezettebb munkát igényel, tehát jóval szigorúbbak a foglalkozási szabályok. A bonyolultabb technológia legapróbb megsértése - ami nem egyszer foglalkozási szabályszegés is - sok esetben súlyos következményekkel járt és jár. E kérdés magában hordozza a már említett képzési problémákat is.

Vannak területek, ahol a biztonsági előírások szabályozottsága hiányos. A munkát elvégző ember általános ismereteire, tapasztalataira, szakképzettségére van utalva. Ilyen esetekben a balesetek kapcsán, általában megállapítható ezek hiánya.

A másik véglet a túlszabályozottság. A dolgozó, a munkát végző ember hajlamos arra, hogy az általa feleslegesnek ítélt előírásoknak ne tegyen eleget. A kérdés az, hogy jól ítéli-e meg a helyzetet. Egy-egy ügy kapcsán gyakran merülnek fel ilyen és ehhez hasonló kérdések. A nyomozások során a felelősség tisztázása érdekében a jogalkalmazó általában csak az elsődleges összefüggésig tud elmenni. A mélyebb okok, körülmények, amelyek büntetőjogilag nem értékelhetők, már ritkán kerülnek a felszínre.

III.

A balesetekkel összefüggő gondatlan bűncselekmények elkövetését lehetővé tevő okok és elősegítő tényezők problémakörünkben szintén értékelést igényelnek.

Munkám során olyan baleseti jellegű gondatlan bűncselekménnyel még nem találkoztam, ahol az elkövető jogsértő magatartását közvetlenül valamely társadalmilag pozitív célkitűzés motiválta volna. A jog, megítélésem szerint, kellően differenciál és abban az esetben, ha ilyen magatartással találkozunk, az vagy nem valósít meg egyetlen törvényi tényállást sem, vagy a cselekménynek nincs társadalmi veszélyessége.

Igen gyakori viszont az, hogy bizonyos fokig érthető, tudatos, de nem helyesímelhető magatartással találkozunk, amely káros következménnyel jár. Előbb-utóbb rendszerint balesethez vezet a védőeszközök használatának elhagyása, vagy a védőberendezések kiiktatása. Ezek célja általában a könnyebb munkavégzés, vagy a teljesítmények fokozása. A védőeszközök általában nehezítik a mozgást, a légzést, az érzékszervek funkcionálását, megvédik azonban a munkavégzés során fellépő káros hatásoktól. A balesetekkel érintett személyek ilyen esetekben a vélt előnyöket előtérbe helyezik a reális veszélyhelyzettel szemben, és biznak a káros következmény elmaradásában.

Nem elhanyagolható az okok kutatásánál az sem, amikor megállapítható, hogy tudatosan sértettek meg biztonsági előírásokat, tehát ismerték azokat, de nem látták be - képzetlenség, tapasztalatlanság, vagy más ok miatt - azok jelentőségét.

Az ügyek vizsgálata során szembetűnő, hogy a teljesítménybéres dolgozók - műszakiak és fizikaiak egyaránt - anyagi ösztönzése csak a teljesítmény függvénye. A biztonsági intézkedések, feladatok maradéktalan végrehajtása viszont nem növeli egyértelműen a teljesítményeket, jövedelmeket. Vannak munkafolyamatok, amelyekben az előírásos munkavégzés hiánytalan végrehajtása esetén a dolgozó nem érné el a kívánt jövedelmet. Ezek az elmentmondások abba az irányba hatnak, hogy elhagynak bizonyos munkafázisokat, kiiktatnak védelmi berendezéseket és ennek következtében keletkeznek a baleseti veszélyhelyzetek. E helyzetek elkerülése azt kíváná, hogy a biztonsági feladatok végrehajtását is ösztönözzék, elhagyásukat hatéko-

nyabban szankcionálják.

Anélkül, hogy az alkoholizmussal kapcsolatos káros hatásokat részleteiben vizsgálnánk, szót kell erről is ejteni. Az vitán felül áll, hogy az alkoholos befolyásoltság állapotában végzett munka rendkívül megnöveli a baleseti veszélyhelyzeteket. Az ittasság, mint elősegítő ok, vagy körülmény számottevő a tüzeseteknél, baleseteknél. A baleseti statisztikák szerint legnagyobb gyakorisággal a mezőgazdasági és építőipari munkáknál jelentkezik. Van a kérdésnek azonban egy másik oldala is. Ismertek a magyar lakosság szeszital fogyasztási mutatói, amivel előkelő helyen állunk a "világranglistán". A munkaidőn túli, szabadidőben történő italozás nem tiltott, de annak hatása másnap, munkakezdéskor nehezen is ellenőrizhető. A posztalkoholos állapot köztudottan csökkenti a munkavégző képességet, a koncentrációt, növeli a figyelmetlenséget és az ésszerűtlen kockázatvállalást. A balesetek vizsgálata során ritkán mutatható ki az összefüggés, esetenként azonban bizonyítható. Meggyőződésem, hogy a káros mértékű italozás visszaszorítása pozitív hatással lenne a baleseti statisztikák csökkentésére is.

IV.

A balesetokozás formájában megvalósuló gondatlan bűncselekmények erősen kötődnek az állampolgári, gazdálkodási, munkahelyi, technológiai fegyelem alacsony színvonalához. Az utóbbi időben az emberi felelőtlenség sajnos veszélyes mértéket öltött. Ezt reprezentálják a tömegkommunikáció eszközeivel is mind gyakrabban közreadott hírek. Gondoljunk az utóbbi évek súlyos bányabaleseteire, tüzeseteire, tömegszerencsétlenségeire. Az áldozatokat nem lehet visszahozni az élők sorába, az okozott károk egy részét csak a törvényt szabta kereteken belül lehet megtéríteni.

Nem véletlen, hogy a MSZMP XIII. Kongresszusán többször is felmerült, valamint a határozatokban is megfogalmazódott, hogy lazult az állampolgári fegyelem, következetlen az irányítás és

végrehajtás. E megállapítások elsősorban nem a balesetekkel vagy a gondatlan bűncselekményekkel kapcsolatban történtek. Ugyanakkor ha figyelembe vesszük az okozati összefüggéseket, szembetűnik, hogy a hibás magatartások közvetlen, vagy közvetve hatalmas erkölcsi, anyagi károkat okoznak.

A balesetek kapcsán felmerül a munkafegyelem megszilárdításának kérdése. Ezzel összefüggésben a látszólagos, vagy a valós munkaerő hiány, a gazdálkodási szabályozók adta korlátok, illetve ezek áthidalására tett intézkedések helyessége.

Korábbi gazdasági megfontolásokból adódóan, azok következményeként sok jóképzettségű - műszaki és fizikai - dolgozó elhagyta a bányászatot, az utánpótlás eltérő összetételű.

Bizonyára más a munkamorálja, szakmai felkészültsége annak az embernek, aki tradicionálisan kötődik e szakmához, mint annak a zenésznek, mezőgazdasági vagy más munkaterületről jött dolgozónak, aki a nagyobb kereset, illetve a soronkülső lakáshozjutás, és egyéb juttatások fejében jön erre a munkaterületre és rövid időn belül szakmunkásképesítést kap.

Gyakori, hogy egy vállalat vagy intézmény bér gazdálkodási szempontoktól vezérelve külső - sokszor szakképzetlen - munkaerőt alkalmaz. Egy-egy terület speciális munkavédelmi szabályait nem ismerő, képzetlen, a szükséges mélységű ismereteket nem biztosító balesetvédelmi oktatásban részesült személy gyakrabban lehet előidézője, vagy sértettje a baleseteknek.

A balesetvédelem szempontjából igen nagy jelentősége van a fegyelmezetlen, szabálytalan munkát végző, itatózó dolgozók megfélemezésének, fegyelmezésének. Azt is meg kell állapítani, hogy ennek néha gátat szab, hogy bizonyos munkakörökbe nehéz a munkaerő utánpótlását biztosítani.

V.

A gondatlan bűncselekmények és ezzel összefüggésben az üzemi balesetek megelőzésének, visszaszorításának sok lehetősége kínálkozik.

Véleményem szerint jelenleg még társadalmunk-

ban szükség van a balesetekkel összefüggő gondatlan bűncselekmények elkövetőivel szembeni szigorú jogi és ezen belül a büntetőjogi felelősségrevonásra. Mindez addig nem nélkülözhető, amíg a munkafegyelem, technológiai fegyelem nem szilárdul meg, általában a balesetekhez vezető magatartások nem csökkennek. Meg kell jegyezni viszont, hogy ezt kizárólagosan a büntető jogalkalmazással megvalósítani nem lehetséges.

Az emberi élet, a testi épség fokozott védelme, az okozott károk, termelés kiesések visszaszorítása széles társadalmi tevékenységet, összefogást igényelnek.

Ennek keretében fokozni kell a nevelés, oktatás, a képzés hatékonyságát, emelni kell az általános műveltség színvonalát.

Korszerűsíteni, automatizálni kell a nehéz és veszélyes munkaterületeket.

A termelés, a teljesítmények anyagi ösztönzése mellett fokozottan ösztönözni kell anyagilag és fegyelmezéssel is a biztonságos munkavégzést.

A felsorolt néhány teendő általános kívánalom, ezek részletei igen bonyolultak, összetettek, mindenesetre az bizonyos, hogy feladatokat határoz meg úgy az egyén, a család, mint az egész társadalom számára.

Véleményem szerint azonban a balesetekkel összefüggő gondatlan bűncselekmények megítélését jelenleg még nem lehet elválasztani a társadalomnak a büntetőjogi felelősségrevonáshoz fűződő elvárásaitól, ami az utóbbi időben fokozott szigorú igényelne.